

SIMHINA PRVA UČITELJICA

Na vratima nas je dočekala tija-Lavra „La mestra”. Bila je to lepa starica. Visoka. Prava. Sede kose. Uredno odevena u cicanu haljinu na modro-bele cvetiće, i isto takvu kecelju. Pomno nas je posmatrala svojim crnim, pronicljivim očima: majku i mene. Naróčito mene.

I ja sam na „pola oka” merila i ispitivala crte njenog lica i izraz njenih očiju... I u istome trenutku kako sam naišla na dobrostivost koja se zacaklila iz njihovih dubina, znala sam: tija-Lavra „La mestra” je dobro stvorenje! I sve do današnjeg dana (koliko je godina otada proteklo!) ona je takva u mom sećanju ostala. Malen je broj ljudi, sličnih tija-Lavri „La mestri”, koje sam u svome životu upoznala i radi kojih je vredelo da se proživi ovaj život.

— Uđite, — jednostavno nam je kazala tija-Lavra „la mestra”, uvodeći nas u veliku sobu s niskom tavanicom i žutim, sveže oribanim podom bez prostiraka. Dva mala prozora bila su širom otvorena. Na njima se šarenilo cveće. Vazduh u toj prostoriji bio je zasićen prijatnim mirisom „rude”; to su nežne, lepršave zelene stabljice koje su negovale i kojima su se s ponosom kitile stare Jevrejke. One su uporno tvrdile: „ruda” očišćuje od nabacanih čini... Ona brani od uroka... „Ruda” je lek koji mnoge bolesti savladava... I „čuvar-kuće” je svakog doma na Jaliji...

— Cutite, deco, smirite se, rekla je tija-Lavra „la mestra” obraćajući se deci (devojkicama i dečacima između pet i sedam godina) koja su, videći gde ulazimo u „učionicu”, s velikom bukom poustajala sa svojih sedišta, šamlica i tronožaca, da nas pozdrave.

— Pogledajte: dobijamo novu učenicu, — objavila je tija-Lavra „la mestra” gledajući u mene. — Simhu svi poznajete... Budite joj dobri... I sprijateljite se s njom, dodala je tija-Lavra „la mestra” dajući rukom znak da deca opet sednu na svoja mesta.

Na reči svoje učiteljice deca su za časak utihnula posmatrajući s velikim zanimanjem moju majku i mene... Došavši, bez

sumnje, tim radoznalim motrenjem naših ličnosti do nekih obešnjačkih otkrića, počela su između sebe da šapuću i da se smeju na nedoličan način...

Bilo mi je neprijatno. U neprilici grickala sam svoje nokte i premeštala se s noge na nogu kao prozeblja ptica na grani. Najednom mi je krv zapljusnula obraze... Ljutina me obuzela kada sam se dosetila šta je podstaklo ovu decu da mi se smeju i podsmevaju. Nisam mogla pretpostaviti da mi se neko može rugati što sam pomagala jednoj dobroj ženi.

Pre nekoliko dana, rano ujutru, videli su me nekoliko dečaka i devojčica kako sam baba-Leposavi, staroj Ciganki, našoj susedki iz druge avlije, nosila piliće na pijacu. Tamo smo ih prodavali. Meni je to bilo zabavno i prijatno, pored toga što mi je baba-Leposava veoma draga pa sam želela da joj se pri ruci nadem.

I moja me majka tom prilikom prekorila:

— Šta si ti s njom imala da ideš na pijacu? Nisi ti njena sluškinja...

Nije moja majka htela da me razume niti da shvati moj postupak ni onda kada sam pokušala da joj objasnim da se pri tom što sam se s baba-Leposavom i njenim pilićima na pijaci pokazala nisam niukoliko osećala kao njena sluškinja, nego samo kao njen prijatelj.

Videći da mi se tija-Lavrini pitomci i nadalje bezobzirno rugaju, ne hajući nimalo za prisustvo svoje učiteljice i moje majke, zbunjeno sam se okretala na sve strane tražeći očima Mošiku koji mi je toliko puta već o toj dečurliji ispričao kojekakve dogodovštine. Kada sam ga ugledala, gde mi se iz jednog ugla sobe osmehuje i daje nekakve znakove koje nisam umela da shvatim — namah mi je bilo lakše.

Dobro je, kazala sam sebi, radosno prilazeći Mošiki koji mi je ustajući pružio svoju šamliou da sednem.

Mošiku je verni drug iz naše avlije. I njen glavni kolovođa. Njega su već ranije, kao evo sada mene, zbog „obesti“, „samovolje“ i „pustopašnosti“ prognali iz našeg omiljenog zakutka: neiscrpnog vrela naših dečjih radosti... To su uglavnom učinili naši roditelji u dosluku i saglasnosti s celim susedstvom, i ne sluteći kako su oni svi zajedno tim bezdušnim, nepromišljenim i nepravednim činom uvredili naše ličnosti i rasterali svu vedrinu naših srdaca. Hteli su da pokažu svoju vlast nad nama. Poslali su nas u zabavište-popravilište na „kaznu“ i „ispaštanje“. A ko je za sve lomove koji su se vazda u našoj avliji zbivali uistinu kriv, oni nisu imali vremena da iznađu i ispitaju. Povelili su se za onim što im je bilo najlakše, a što je već ušlo i u poslovicu: „Zapuštenu i zločestu decu valja poslati tija-Lavri „la mestri“, a ona će ih već naučiti pameti i dovesti u red...“

Pri takvom stanju stvari ko bi imao sposobnosti i volje svima njima da dokaže da je za opacine koje su se u našoj avliji događale najveće „zasluge“ imala Rahelika, uistinu nevaljala devoj-

čica, koja raspolaze sposobnošću, veštinom i lukavstvom da svako dete iz naše avlije opada i optužuje, a sebe u svakoj prilici da izvuče „ni krivom ni dužnom“, „žrtvom avlijskih pustahija“ koji joj nisu skloni i koji na nju neprestano kidišu i zasipaju je svojim upornim prkosom i svojom odbojnom netrpeljivošću.

Tako se, eto, i dogodilo da je Rahelika ostala u avliji, a Mošiku i ja smo morali da je ostavimo...

— Evo i ručka, — rekla je moja majka tija-Lavri „la mestri“ pružajući joj porcije s jelom. — Za danas sam spremila slanetak, — dodala je moja majka kao da se zbog nečeg izvinjava. — To Simha voli. Ona malo jede. Utičite na nju da jede više, — naglasila je moja majka namigujući značajno tija-Lavri „la mestri“, kojoj je prisustvo moje majke očito bilo već suvišno te je našla u tom času prikladan način da je otprati rekavši joj izvodeći je iz sobe:

— Ne brini, kirida... Ne brini. Sve će biti dobro. Sve će biti kako treba. I tebi. I meni. I Simhi...

Kada je moja majka otišla, nisam osetila prazninu. Naprotiv. U meni je nastalo neko olakšanje. I smirenje. Ostala sam bez svedoka, i u neku ruku bez vinovnika moje patnje i moga poraza. (Majka me svojom voljom i svojom rukom uvela u ovaj nepoznati svet odakle ne znam kako ću i kada da nađem izlaz.) Pogotovu sam se sasvim stišala kada mi je tija-Lavra „la mestra“ prijazno pristupila:

— Čujem, Simha, da lepo pričaš priče. Hajde, ispričaj što-god mojoj deci. A ja idem da kuvam ručak...

Eto, tako je počelo moje prvo školovanje.

Tako sam stekla prvu svoju učiteljicu.

*

Subotom je bio praznik. Toga dana se nije odlazilo „a la mestra“. Tija-Lavra je u subotnji dan bila slobodna od dužnosti i brige za svoje pitomce i provodila je vreme u sinagogi sve dok je trajala služba božja. A onda se povlačila u svoju samoću. I odmarala se.

Mene je naročito radovala subota jer sam tada celi dan, od jutra do večeri, provodila prijatne časove kod svoje bake. Nisam bila prinuđena kao inače svakodnevno, da odlazim u zabavište — popravilište. U kućerku tija-Lavre „la mestre“ vreme mi je proticalo u teskobi, bezutešnosti i žalosti što sam nasilno bila odvojena od svoje avlije i njenih malih stanovnika, mojih avlijskih drugova.

„A la mestra“ meni uistinu pravog opstanka nije bilo. Osećala sam se skućenom. Kao zavezanom. Kao poklopljenom teškim pokrivačem iz kojeg se nisam mogla iskobeljati... Zar je čudo onda što mi je bilo lagodao i milo kada sam se subotom nalazila daleko od onog malog sveta koji me okružavao i koji se prema meni držao prkosno, podrugljivo — i na odstojanju. Mnoge od njih nisam shvatala. Ni oni mene. Samo sam tija-Lavru u potpunosti pojmla. Volela sam je. I znala sam: ona je volela mene.

Kako je baku njena bolest nogu oslobodila obaveze prema sebi i drugima, da o praznicima odlazi na bogoslužjenje u sinagogu (baka se sada kod kuće bogu molila), to je ona „šabat” posvećivala svojoj unučadi nudeći ih slatkim đakonijama „burukitas” i „ruskitas” — zaslađujući sve to još i više pričanjem raznoraznih priča. Neverovatno, čudesne priče umela je da priča moja baka! Niko to nije znao bolje nego ona.

Dok je ostala unučad bila osobito ushićena kada bi im baka pričala onu tajanstvenu priču o duhovima i vešticama, koji bi se po pričanju nekih „očevidaca” pojavljivali u starom turskom amamu (stari turski amam se nalazio preko puta moga prozora), ja sam više volela da mi baka ispriča ponešto o proteklom životu tija-Lavre „la mestre”. O njenoj osobi postojala su razna nagađanja, ali ono što je moja baka o njoj znala da pripoveda bilo je istinito i tačno. Ona je nju još u prvoj mladosti poznavala. Još u ono vreme kada su obe učile šivenje rublja kod gospa-Nate „beliveške” sa Zereka.

Tija-Lavra „la mestra” se nikada nije udavala. Volela je nekog mladića koji je nju jednoga dana bez objašnjenja napustio. Ona je bila siromašna. A on se drugom, bogatom oženio. Otada se tija-Lavra, iako još vrlo mlada, odrekla svog vlastitog života. Posvetila se tuđoj deci. Za njih se brinula. I usmeravala je i bdila nad njihovim koracima i njihovim dušama. Njoj su uglavnom bila poverena na čuvanje i staranje ona deca s kojima se kod kuće nije moglo na kraj izlaziti. Da to uredi, bila je ona prava čudotvorka.

Iako tija-Lavra „la mestra” nije učila nikakve škole (nije znala ni da čita ni da piše), posedovala je sposobnost i mudrost dečje duše da uskladi i da pitomce poverene njenom pokroviteljstvu, od nevaljale i zapuštene deriščadi na jedinstven način prekroji i pretvori u poslušnu i krotku decu koja su nakon tog „predškolskog ispita” bila osposobljena da se upišu i pođu u osnovnu školu.

Tija-Lavra „la mestra” je tu decu postepeno, neosetno, bez naročitog napora, sigurnom rukom odgajala. Uglavnom, ona im nije nametala svoju volju. Puštala ih je na miru, razume se, tobože neka ona rade šta hoće — a kad tamo, ona ih je i te kako budnim očima nadzirala iz svoje kujnice dok je tamo kuvala ručak ili se bavila bilo kojim drugim poslom. I u pravi čas, kada je to trebalo, sve neskladno počinjeno tija-Lavra „la mestra” je dovela u red svojom prostodušnošću, razboritošću i nepokolebljivom pravednošću.

U zabavištu-popravilištu nije postojala određena nastava. Uglavnom, tamo su se deca zabavljala pevanjem, deklamovanjem i pričanjem priča. Još su se ponekad igrala „piljke” i „miće”. A u letnje dane, u predvečerje, kada je zrak već bio proređen i zahlađen u uskom i zagušljivom dvorištu tija-Lavre „la mestre”, uz veliku buku i galamu, igrale su se „školice” i „šapcalapca”. Retko sam kada učestvovala u tim igrama. Više sam volela u takvim

trenucima da se popnem na vrh lestvica koje su vodile na tavan i da odatle nesmetano posmatram nebo, zalazak sunca i poneku pticu koja bi proletela zrakom...

Vrlo često, kada bi tija-Lavra „la mestra” videla kako mi noge vise sa tavanskih lestvica i kako ja zurim oko sebe posmatrajući prazninu prostora, ona bi mi odozdo veselo dovikivala:

— Zar opet sanjaš, devojčice? Koga ti tražiš tamo u visinama?

U okviru zabavišta-popravlilišta tija-Lavre „la mestre” boravila su i deca iz „boljih kuća”, ma da je većina od njih poticala iz siromašnih porodica. U nekim danima toj deci niko nije donosio ručak. Na to se nije zaboravljalo. Nego, naprosto: nije ga bilo. U takvim prilikama tija-Lavra „la mestra” bi priskočila u pomoć. Brižljivom rukom odvojila bi jedan deo hrane od onih pitomaca koji su od kuće obilnije obroke dobivali, pa bi podelila taj ručak s onima kojima je to bilo potrebno.

— Svakako treba da jede... Niko ne sme da ostane gladan... — govorila je u takvim prilikama, izvinjavajući se na taj način pred onom decom iz čijih bi lončića uzimala jelo.

Tija-Lavra „la mestra” je ponajčešće od svojega davala. U njenoj kujnici, na zažarenom nangelčetu, vazda je bio postavljen velik lonac s pasuljom, slanutkom ili zrnavljem kukuruza. Zimi su se u pećici pekli krompiri i bundeve.

Četvrtkom pre podne ponekad bi k nama u zabavište-popravlilište dolazio Kuču. Kuču je bio poznata ličnost na Jaliji. On se ponosio i gordio svojim važnim zvanjem. Bio je jalijski pozivar! I ja sam ga dobro poznavala. Stanovao je u blizini naše kuće. Odmah do ciganske avlije. Za njega se pričalo po celom susedstvu da ga žena tuče. I te kako dobro pamtim tu njegovu ženu, omalenu, debeljuškastu, vazda raščupane crvene kose, čiji su krajevi u neredu visili i vijorili se ispod marame. Imala je debele crvene ruke. Tih ruku se naročito dobro opominjem. Jednom, kada je Mošiku sa njenog duda brao dudinke i sam je na sebi otkrio njihove čari: jedva je uspeo od njih da se otkine...

Ne sećam se da sam kroz pukotinu plota, odakle sam virila i posmatrala taj prizor, obratila pažnju na njeno lice. Samo sam njene ruke gledala... Bile su to velike, nemilosrdne, opake ruke koje su neumorno i nezasito i uporno udarale po zaplašenom Mošiku kao što „praker” od krute trske lupa i odskakuje po prašnjavom dušeku.

Kada bi četvrtkom ujutro Kuču k nama dolazio, onako mršav i prozračan, kao izgladneli duh, jedva bi se čuo njegov korak u dvorištu. Samo tanki njegov piskutljivi glas opominjao je na njegovu prisustvo. Malo zanoseći i zamuckujući, trepćući malim očima ispod debelih naočara, sa puno važnosti u svome stavu, svečano je objavljivao razloge svome dolasku:

— Tija-Lavra, da znate, Davidova Sarika se udaje... Popodne je „banju di novja”. Da dođete, kazali su, i da ponesete def...

Puno značenje „banju di novja” meni nije bilo nepoznato. Moji avlijski drugovi mnogo su mi o tome pričali... Ali sam

najvažnije pojedinosti o „banju di novja” saznala od moje tetke Rebeke kada je ona navršila četrnaest godina. Nju su već smatraли odraslom devojkom, pa je i ona, s ostalim ženama, bila pozivana da prisustvuje tom svečanom obredu.

Jevrejske udavače sa Jalije, u četvrtak posle podne, pre svoga venčanja, išle su sa celom svojom i mladoženjinom ženskom svojtom na kupanje u dorćolsko parno kupatilo. Na tome mestu su žene, stare i mlade, na čelu sa budućom svekrvom, imale oštro „na oku” „celu celcatu” buduću nevestu. Sve se tada, do u potankosti, videlo i znalo. Da li je mlada mršava ili debela. Da li je bela ili crnpu-rasta. Lepa ili ružna... No, bez obzira na sve to, žene su se njome neumorno bavile sapunjajući je po celom telu, polivajući je naizmenično toplom i hladnom vodom i praveći razuzdane šale na njen račun...

Nakon te svečane ceremonije, koja se uglavnom sastojala u tome da nijednom oku ne izmakne kakvo će zapravo „blogo” mladoženja dobiti kada se svojom mladom bude oženio, posluživali su se „bujikus di mjel” i igrale „čučekas”. Ovu igru, koja je u stvari neka vrsta mešavine orijentalnog i mavarskog folklora, izvodile su uzvanice okrećući se u krugu oko mlade koja je, zamotana do glave, začuđenih očiju virila iz svoga „pištimalj”-a. Jednoliku i skladnu i impresivnu igru „čučekas” pratila je tija-Lavra „la mestra” pevajući svadbenu pesmu uz zvonke udare defa... I moja baka Rifka svojim slatkim glasićem često je pevala tu staro-kastilijansku romansu: „la novja, la novjizika, si lava la kara, la karika, para su novju, novjiziku, ki la ker i ki la estima”... (Mlada, mala mlada, umiva svoje lice, svoje malo lice, za svog mladoženju, malog mladoženju, koji nju voli i poštuje...)

*

I tako je opet došao jedan četvrtak, kada je tija-Lavra „la mestra” bila pozvana na svečanost „banju ni novja”. I tada smo opet ostali u našem zabavištu-popravilištu sami, bez njenog nadzora, do u kasno poslepodne, kada se ona vratila da nas otpravi kućama na večeru i spavanje. Iako nas je za sve vreme tija-Lavrina odsustva, kao i svagda u ovakvim prilikama, celo poslepodne revnosno obilazila tetka-Mazalta, njezina prva susedka, budno pazeći na to da među nama ne iskrсну neki nesporazumi i lomovi, to se kao i uvek dotada — nije moglo izbeći.

Još tija-Lavra „la mestra” nije stigla ni da skine svoju maramu s glave, kada su je sa sviju strana saletali i opkolili njeni pitomci tužakajući jedno drugo za raznorazne nepodopštine.

Ovog puta sam i ja došla na red. Zajedno sa Mošikom. Optužili su mene i njega da smo nas dvoje tog popodneva u podrumu nešto „bezobrazno” radili...

Kada je tija-Lavra „la mestra” u buci raznih glasova razaznala da se spominje i moje ime, naglo se okrenula tražeći me očima. A kada me je našla, videla sam: na njenom izrazu lica bilo je tragova razočaranja...

— Šta ste vas dvoje u podrumu radili? I kakva ste posla vi tamo imali? — strogo je upitala tija-Lavra „la mestra” dozivajući mene i Mošiku pokretom ruke da joj se približimo.

Dok je tija-Lavra „la mestra” postavljala ta pitanja, ja sam se trudila da uhvtim njene reči i da im dam njihovo pravo značenje. Ali umesto toga uvukao se neki nepoznati nemir u moju dušu... Obrazi su mi goreli... I srce mi je udaralo krupnim udarima.

Mošiku je od mene bio stariji (imao je sedam godina i tri meseca, a ja samo sedam), dečak je bio, mnogo je toga više od mene znao, odmah je, izgleda, tija-Lavrino pitanje shvatio i oborio oči... Dok su moje misli i nadalje neuredne, zbrkane i isprepletene, jurile mojom glavom tražeći odgovor...

I najednom sam se dosetila... (kako je neočekivano ta misao u meni sazrela!) te sam bez oklevanja, bez daha i predaha, odgovorila:

— Nas dvoje smo mačkici mleko u podrum odneli... Franca to zna... Ona nam je i pomogla da spasemo mače...

Toga jutra je Franca, tija-Lavrina pokućarka, nekoliko mačića nekamo odnela. Valjda na Dunav da ih tamo pobaca. Kako smo Mošiku i ja zbog toga pred Francom izrazili žaljenje, ona je kriomice za nas jednu mačkicu u podrumu sklonila.

U istome trenutku kada je tija-Lavra „la mestra” začula po-tankosti moga kazivanja „o mačkici” i „o podrumu”, na njenome je licu zasjao stari izraz: spokojan i miran. Ali se nije na tome zaustavila, nego je postavila još jedno pitanje, koje je po njenim pojmovima trebalo do kraja da bude raščišćeno:

— Simha je kazala: mačkici smo mleko u podrum odneli... A ja ću da upitam: zar vas dvoje tamo ništa drugo niste radili?

U trenutku kada sam začula da tija-Savra „la mestra” postavlja još i ovo pitanje, koje je meni u naglo nastaloj tišini čudno odzvanjalo, i kada je nenadano, odmah posle toga, kao svetlost munje mojom sveću proletelo saznanje da reč „bezobrazno” označava nešto ružno, ogavno i strašno, nešto što je usko povezano s postojanjem one sive kućerine na obali Dunava — vazda okružene tajanstvenom tišinom — glava mi se zavrtela... Svest se zamaglila... Pod mojim nogama počelo je da se ruši...

Među pitomcima tija-Lavre „la mestre” nastalo je komešanje. I zamalo sam, kao iz neke daleke daljine, začula razne glasove koji su počeli o nečem bučno da raspravljaju. Između svih tih glasova Mošikin glas se najviše čuo.

Tada sam najednom kao mahnita pojurila... Htela sam da pobegnem. Ali nisam znala kamo. Prostor oko mene bio je uzak, malen i skučen. I sve je na mene bilo pritešnjeno, oboreno, sva-ljeno...

Kada se najednom, u toj ludoj jurnjavi, predamnom pojavio izlaz: kapija!, i kada sam iz nje izletela kao vetar, koji se ne može zaustaviti, za sobom sam čula Mošikino trčanje i tija-Lavrine reči:

— Dete, vrati se ... Ja tebi sve verujem.

*

Posle toga događaja — dok sam živa neću ga zaboraviti! — teško sam se razbolela... Nije se znalo šta mi je. Nagadalo se. Moja baka i moja majka i sve naše susetke iz avlije bile su mišljenja da je po sredi nabačeni „urok”, pa su mi dva puta dnevno nad glavom, pokrivenom crvenom maramom, u metalnu posudu punu vode bacale zažareno ugljevlje — „livjanus”. Samo sam ja znala. I Mošiku je znao. I tija-Lavra „la mestra” je znala da je razbuktana dečja mašta, isprepletana zamršenim, nedokučivim koncima nezasluženo ocrnila moje lice i prouzročila moje oboljenje...

Kada sam posle odležane bolesti ponovo došla u zabavište-popravište bila sam porasla za čitavu glavu. Svi su mi to govorili. I sama sam to opazila. Videla sam se od glave do pete u velikom ogledalu kada me majka vodila na kupanje u dorćolsko kupatilo nekoliko dana nakon mog ozdravljenja. U ogledalu sam videla još mnogo toga: postala sam mršavija. I bleđa. Moja kosa boje lana postala je još svetlija... Kao da je lanenim prahom bila posuta... A oči? One se više nisu smešile. Bile su širom otvorene. I zastrte tugom...

Prvi put posle moje bolesti, kada me je tija-Lavra „la mestra” videla gde ulazim opet u njeno zabavište-popravište, dočekala me je raširenih ruku... Ja sam joj poletela u zagrljaj. I na njenim grudima sam dugo i gorko plakala...

Držeći me čvrsto zagrljenu u svome naručju — kao da je htela od nekoga da me odbrani i sakrije, — tija-Lavra „la mestra” je izgovarala reči koje nisam znala kako da protumačim:

— Plači, kirida... Plači. Isplači te suze... Ušla si u život... I ne možeš mu više izmaći... Prva patnja nosi sobom nove... One će te jednoga dana i izgraditi...

TUMAČ STRANIH REČI

šp = španski (staro-kastilijanski); t = turski; hebr = hebrijski

tija (šp) — tetka

la mestra (šp) — učiteljica

ruda (šp) — biljka rutica

kirida (šp) — draga

a la mestra (šp) — u školu (u prenesenom smislu)

burikita, rurskita (šp) — razne vrste kolača

bujikus di mjel (šp) — medenjaci

banju di novja (šp) — mladino kupanje

avlija na Jaliji (t) — dvorište na obali

pištimalj (t) — ogrtač (čupavi) za kupanje

šabat (hebr) — subota

amam (t) — kupatilo